

معرفی کتاب

مجید قربانی^۱

عنوان: مبادی تاریخ‌گذاری عامه (سال‌های عامه در فرهنگ مازندران)

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰

ناشر: مؤسسه درنگستان

نوبت چاپ: چاپ اول

تعداد صفحه: ۴۶۰ صفحه

قیمت: ۱۴۵۰۰۰ تومان

موضوع اثر حاضر، بخشی از وقایع و رویدادهای قابل اعتنا و تاریخی منطقه‌ای و نامکتوب سرزمینمان است که در جامعه پژوهش توجه بایسته‌ای به آن نمی‌شود اما عامه مردم با انتخاب نامی کوتاه و مناسب، وقایع و رویدادها را در حافظه تاریخی خود محفوظ نگه می‌دارند و تا چند نسل به دیگران انتقال می‌دهند. به عبارت دیگر، وقایع و رویدادها با توجه به تاثیرشان در زندگی، مسبب شکل‌گیری و گسترده شدن حافظه تاریخی عامه مردم و نامیده شدن هر واقعه به نامی خاص می‌شوند؛ این وقایع را عموماً با پسوند یا پیشوند «سال» به صورت «زلزله سال» یا «سال طاعون» و نظایر آن بازگو می‌کنند. به عبارت دیگر، عامه مردم به نوعی، مورخ زندگی خودشان هستند و وقایع را

۱. کارشناسی ارشد مردم‌شناسی. رایانامه: ghorbanimajid@gmail.com

۱۷۶ ❖ فصلنامه فرهنگ مردم ایران

در حافظه یا سینه‌هایشان ثبت می‌کنند و همیشه آنها را با مبدعی عام می‌سنجند. برای مثال، اگر مرگ یا تولدی در پیش یا پس از زلزله بم در استان کرمان اتفاق افتاده باشد، مردم با بازگو کردن قبل یا بعد از زلزله بم، زودتر و راحت‌تر با آن ارتباط برقرار می‌کنند تا با تاریخ دی ماه ۱۳۸۲ شمسی.

اثر حاضر نخست، به تاریخ و سال‌هایی می‌پردازد که وقایع آن در میان مردم رواج دارد و روایت می‌شود و سپس دلیل و موضوع هر نامگذاری را بررسی می‌کند این دو عامل ویژگی‌هایی دارند که به آنها اشاره خواهد شد. ویژگی نخست به «خصوصیت» سال‌های عامه اختصاص دارد؛ برای مثال، بعضی از تاریخ‌گذاری‌ها بر وقایع ناگوار استوارند مانند سیل، زلزله، برف، خشکسالی و قیام‌های مردمی، برخی از سال‌ها گستره ملی دارند مانند «قحطی سال» و «انقلاب»، برخی منطقه‌ای و استانی هستند مانند «شوروی سال» و «بز مرگ سال» و برخی در حد شهر و روستا و محله‌اند مانند «پنج قتل سال» یا «کساد سال». همچنین در مواردی، سال‌های عامه پس از بروز واقعه ابتدا به صورت مبدا غیررسمی کاربرد می‌یابند، مانند «زلزله سال - بندی» و سپس کارکرد مبدا خود را از دست می‌دهند و به صورت شاخص سنجش عمل می‌کنند؛ پس از آن، هرچه از زمان وقوع رخدادها دور شویم و فاصله نسل‌ها بیشتر شود از مبدا تقویمی و شاخص سنجش هم خارج می‌شوند و فقط واقعه‌ای تاریخی را یادآوری می‌کنند. در جایی دیگر، برخی از سال‌ها به نسل‌های بعدی به صورت زبازد و کنایه انتقال می‌یابند؛ مانند «یاغی سال» و «قحطی سال». برای برخی نیز سروده‌ای مردمی یا شعری از شعرای نامی منطقه یا کشور وجود دارد؛ مانند «جنگ ترکمون». همچنین برخی در وقایع در جنگ‌های خطی پشت و حاشیه کتاب‌ها و یا اسناد و مکاتبات اداری یادداشت می‌شوند. وقایع و حوادث در جاهایی با پسوند سال بیان می‌شوند اما برخی از آنها یا پسوند سال ندارند و یا این پسوند به نوعی در آنها پنهان است مانند «سیل آمل» و «شاه فرار بکرده». ویژگی‌های دوم، شامل عواملی مانند حوادث و بلایای طبیعی یا آثار علمی است؛ مانند «کساد سال».

نویسنده اثر در مقدمه کتاب به طور مبسوط، شیوه احصا و تدوین مدخل‌ها را چنین توضیح داده است: «در مقدمه اثر سعی شد برای روشن شدن موضوع و گسترش آن به

فراتر از مرزهای کنونی استان مازندران اشاره‌ای به این گونه سال‌ها در دیگر استان‌های ایران هم بشود؛ از این رو، پس از جستجوی شفاهی و کتبی، نام بیش از یکصد و بیست سال عامه به دست آمد که نشان از رواج آن در ایران و البته همه جوامع بشری دارد.

ترتیب نوشتن و مدخل شدن مجموعه وقایع و سال‌های گردآوری شده مازندران بر اساس زمان حدوث واقعه از گذشته به اکنون بوده است؛ اما این شیوه، مدخل‌ها را از حالت الفبایی خارج و یافتن نام سال‌ها را برای خواننده مشکل می‌سازد. برای رفع این مشکل، فهرست الفبایی نام سال‌ها در انتهای کتاب نوشته شد تا با مراجعه به این فهرست و شماره صفحه آن، آسان‌تر بتوان به مقصود دست یافت؛ برای سال‌هایی که بیش از یک نام داشتند ابتدا یکی از نام‌ها انتخاب و شرح شد و مابقی نام‌ها در انتهای همان شرح به نام منتخب ارجاع شدند. همچنین به علت بومی بودن نام مدخل‌ها، عنوان‌های هر مدخل به صورت تحت‌اللفظی نیز ترجمه شدند تا برای غیر مازندرانی‌ها کاربرد داشته باشد.

اندازه هر مدخل در مقایسه با یکدیگر متفاوت اند. این عدم تناسب به سبب روایی بودن سال‌های عامه، گستردگی و اهمیت رواج یک واقعه از محدوده یک روستا تا سطح استان، سیاسی یا اعتقادی بودن آن واقعه و میزان منابع و اسناد موجود بوده و هیچ عمدی در کار نبوده است. با اینکه برای برخی از مدخل‌ها اسناد و مدارک بیشتری به دست آمد، علی‌رغم میل باطنی، برای صرفه‌جویی در مصرف کاغذ از حجم کتاب تا اندازه‌ای که بر ساختار پژوهشی آن لطمه‌ای نزنند کاسته شد. این کاهش در ارائه تصویر راویان و اسناد بیشتر برای مدخل‌ها صورت گرفت. همچنین در همین راستا، برای بازخوانی برخی از اسناد که قبلاً در کتاب‌ها و مقاله‌ها به چاپ رسیدند به همان منابع ارجاع شدند.

مدخل‌هایی که به تقابل اشخاص و اقوام و گروه‌ها اشاره دارند، بر اساس منابع موجود و قابل دسترس تنظیم شدند و تمایلی به گروه‌شخص یا قوم‌خاصی وجود نداشته است. کوشش راقم نیز بر آن بود تا نسبت به سود و زیان هیچ جریانی جهت‌گیری نکند و فقط به نفس و ذات پژوهشی اثر پایبند باشد. نوشتن این دست از

وقایع نیز به قصد یادآوری و باز نمودن زخم‌های کهنه نبود بلکه توجه به مبادی تاریخ‌گذاری عامه در مازندران و بررسی چگونگی و علت نامگذاری سال‌ها بوده است. قطعاً در این اثر تحلیل تاریخی، ریشه‌ای و پرداختن به عوامل موثر در رخدادها هر مدخل مد نظر نبوده است هرچند امکان دارد در روایت‌های نوشته شده بخشی از این عوامل بیان شده باشند. همین‌جا متذکر می‌شوم، کتاب بر مدار بررسی‌های مردمی و تاریخی نوشته است بنابراین نوشتن اسم افراد و ارائه سند و ذکر نام راوی به رسم استناد در کار پژوهش است. راوی روایتگر دیده‌ها و شنیده‌هاست نه شاهد و قاضی محکمه».

